

१५. खोद आणखी थोडेसे

आसावरी काकडे (१९५०) :

प्रसिद्ध कवयित्री. त्यांचे 'अनु मनु शिरू', 'ऋतुचक्र', 'टिक टॉक ट्रिंग', 'भिंगोच्या भिंग' हे बालकविता संग्रह; 'आकाश', 'आरसा', 'उत्तरार्ध', 'मी एक दर्शन बिंदू', 'लाहो', 'शपथ सार्थ सहजीवनाची', 'स्त्री असण्याचा अर्थ' हे कवितासंग्रह; 'तरीही काही बाकी राहील', 'बोल माधवी', 'लम्हा लम्हा' हे अनुवादित कवितासंग्रह इत्यादी लेखन प्रकाशित आहे. १९९० साली विशाखा पुरस्कार व १९९२ साली राज्य पुरस्कार यांनी त्यांना सन्मानित करण्यात आले आहे.

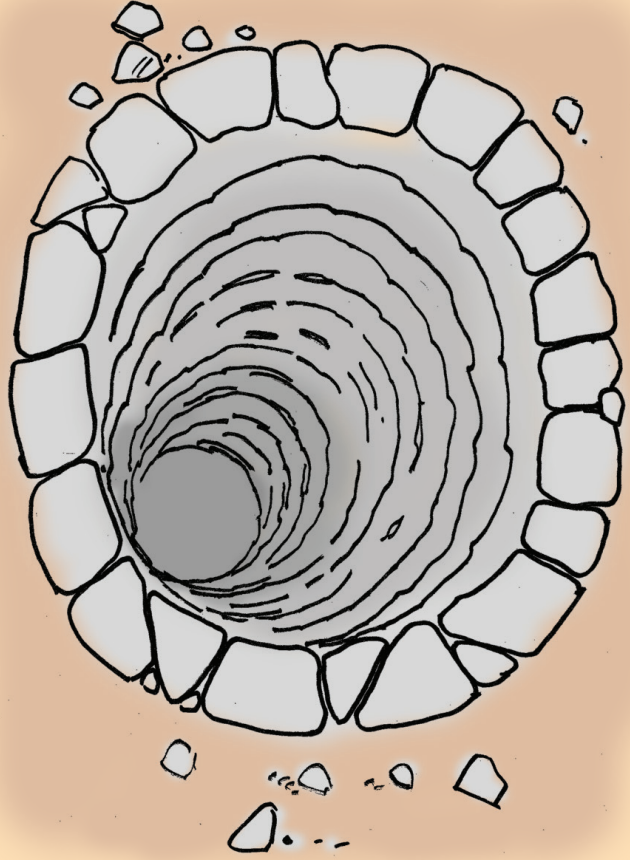
जीवनात प्रयत्न आणि सकारात्मकता यांचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे. ध्येय साध्य करताना संयमाने, जिद्दीने, आत्मविश्वासाने, चिकाटीने कार्यरत रहावे लागते. चांगुलपणावर विश्वास ठेवणे आवश्यक असते. वास्तव आनंदाने स्वीकारावे आणि कोणत्याही भ्रमात राहू नये, उमेदीने जगण्यासाठी कष्टाची कास धरावी, असा संदेश कवितेतून व्यक्त होतो. आपण जिथे थांबतो, तिथून चिकाटीने आणखी थोडेसेच पुढे गेले तर यश निश्चितच मिळते. 'आणखी थोडेसे' हा शब्द चिकाटी, जिद्द, आशावाद सूचित करणारा आहे.

खोद आणखी थोडेसे
खाली असतेच पाणी
धीर सोडू नको, सारी
खोटी नसतात नाणी.

घट्ट मिटू नये ओठ
गाणे असते गं मनी
आर्त जन्मांचे असते
रित्या गळणाऱ्या पाणी.

मूठ मिटून कशाला
म्हणायचे भरलेली
उघडून ओंजळीत
ध्यावी मनातली तळी.

झरा लागेलच तिथे
खोद आणखी जरासे
उमेदीने जगण्याला
बळ लागते थोडेसे!

(लाहो)

(१) योग्य पर्याय शोधून वाक्य पूर्ण करा.

- (अ) 'खोदणे' या शब्दाचा कवितेतील अर्थ म्हणजे (आ) गाणे असते मनी म्हणजे
- (१) विहीर आणखी खोदणे. (१) मन आनंदी असते.
- (२) जिद्दीने आणखी प्रयत्न करणे. (२) गाणे गाण्याची इच्छा असते.
- (३) घरबांधणीसाठी खोदणे. (३) मनात नवनिर्मिती क्षमता असते.
- (४) वृक्षलागवडीसाठी खोदणे. (४) गाणे लिहिण्याची इच्छा असते.

(२) आकृती पूर्ण करा.

'मनातले गाणे' असे म्हटल्यावर
तुम्हांला सुचणाऱ्या कल्पना

(३) कवितेतील खालील संकल्पना आणि त्यांचे अर्थ यांच्या जोड्या लावा.

कवितेतील संकल्पना

संकल्पनेचा अर्थ

- (१) सारी खोटी नसतात नाणी (अ) मनातील विचार व्यक्त करावेत.
- (२) घट्ट मिटू नये ओठ (आ) मनातील सामर्थ्य व्यापक बनवावे.
- (३) मूठ मिटून कशाला म्हणायचे भरलेली (इ) सगळे लोक फसवे नसतात.
- (४) उघडून ओंजळीत घ्यावी मनातली तळी (ई) भ्रामक खोट्या समजुती बाळगू नयेत.

(४) कवितेच्या आधारे खालील विधाने योग्य की अयोग्य ते लिहा.

- (१) संयमाने वागा- (७) संवेदनशीलता जपा-
- (२) सकारात्मक राहा- (८) जिद्द, चिकाटी, आत्मविश्वास कायम ठेवा-
- (३) उतावळे व्हा- (९) जुन्याच निर्मितीवर विश्वास ठेवा-
- (४) चांगुलपणावर विश्वास ठेवा- (१०) नवनिर्मितीवर विश्वास ठेवा-
- (५) नकारात्मक विचार करा- (११) धीर सोडू नका-
- (६) खूप हुरळून जा- (१२) यशाचा विजयोत्सव करा-

(५) काव्यसौंदर्य.

- (अ) खालील ओळींचे रसग्रहण करा.
'झरा लागेलच तिथे, खोद आणखी जरासे'
- (आ) 'आर्त जन्मांचे असते, रित्या गळणाऱ्या पानी', या ओळींमधील अर्थ तुमच्या भाषेत स्पष्ट करा.
- (इ) 'गाणे असते गं मनी', या ओळीतील तुम्हांला समजलेला नवनिर्मिती क्षमतेचा संदेश स्पष्ट करा.
- (ई) 'परिश्रमाशिवाय फळ मिळत नाही', याबाबतीत तुम्ही घेतलेला अनुभव लिहा.

❁ वीरांगना (स्थूलवाचन)

स्वतःचे दैनंदिन कार्य यथायोग्य रीतीने पार पाडत असतानाच सामाजिक बांधिलकी मानणाऱ्या, आपण समाजाचे काही देणं लागतो याची जाणीव ठेवून वेगळी वाट चोखाळणाऱ्या व्यक्ती समाजाला कायमच भूषणावह असतात. प्रस्तुत पाठात देशहित आणि समाजहित जपणाऱ्या दोन वीरांगनांचा परिचय करून दिलेला आहे.

विद्यार्थ्यांच्या मनात देशभक्ती व समाजकृण यांची जाणीव निर्माण व्हावी, हा या पाठाचा उद्देश आहे.

देशासाठी सदैव शीर तळहातावर घेणारा वीर सैनिक व त्याला तितक्याच प्राणपणाने साथ देणारी वीरपत्नी हे देशाचे भूषण आहेत. नियतीच्या आघाताने खचून जाणे, हे वीरपत्नीच्या स्वभावातच नसते. वीरगती प्राप्त झालेल्या कर्नल संतोष महाडिक यांच्या पत्नी स्वाती महाडिक यांचा निर्धार उभ्या महाराष्ट्राला अभिमानास्पद आहे. वीरपतीचे निधन आयुष्यातील सर्वात दुःखद क्षण; परंतु याचवेळी कर्नल महाडिक यांचे सैन्यात राहण्याचे अपूर्ण स्वप्न आपण सैन्यात भरती होऊन पूर्ण करायचं हा स्वाती महाडिक यांचा निर्धार, आपल्या दोन्ही मुलांनाही सैन्यातच पाठवण्याचा त्यांचा निर्णय आणि त्यांच्या पूर्ततेसाठी खडतर प्रशिक्षणातून स्वतःला सिद्ध केलेल्या या वीरांगनेचा हा परिचय तुम्हांला निश्चितच प्रेरक ठरेल.

लेफ्टनंट स्वाती संतोष महाडिक

महाराष्ट्र कन्या लेफ्टनंट स्वाती महाडिक यांचा, ‘भावुक वीरपत्नी ते सज्ज वीरांगना’ असा प्रवास अत्यंत धाडसी, प्रेरक आणि थक्क करणारा आहे.

शिवाजी विद्यापीठातून बी. एससी व एम. एस. डब्ल्यू अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर पुणे महानगरपालिकेतील झोपडपट्टी पुनर्वसन विभागात दारिद्र्य रेषेखालील लोकांसाठीच्या विविध योजना राबवण्याचे काम स्वाती महाडिक करत होत्या. शिक्षण पूर्ण झाल्यावर त्यांनी सुखी संसार करण्याची स्वप्ने पाहिली होती. दरम्यानच्या काळात त्यांचा विवाह भारतीय लष्करातील अधिकारी श्री. संतोष महाडिक यांच्याशी झाला. लग्नानंतर त्यांनी बी.एड आणि इतर अनेक व्यावसायिक अभ्यासक्रम पूर्ण केले. त्यानंतर आर्मी पब्लिक स्कूलमध्ये शिक्षिकेची नोकरी केली.

साडेबारा वर्षांच्या सुखी संसारातील कार्तिकी व स्वराज ही त्यांची दोन अपत्ये. कर्नल संतोष महाडिक यांचे पहिले प्रेम म्हणजे ‘भारतीय सैन्य दल आणि आपली वर्दी.’ याची जाणीव स्वाती महाडिक यांनाही होतीच. भारतीय सैन्यदलात आपल्या वैशिष्ट्यपूर्ण कामगिरीचा व आगळ्या व्यक्तिमत्त्वाचा ठसा कर्नल संतोष महाडिक यांनी निर्माण केलेला होता. आणि अचानक... १७ नोव्हेंबर, २०१५ रोजी जम्मू काश्मीरच्या कुपवाड्यात ४९ राष्ट्रीय बटालियनचे कर्नल संतोष महाडिक यांना दहशतवाद्यांशी निकराने लढा देताना वीरमरण आले.

नियतीच्या आघाताने खचून जाणे वीरपत्नीच्या स्वभावातच नसते. असीम धैर्य असलेल्या स्वाती महाडिक यांनी पतीच्या अंत्यविधीच्या वेळीच भारतीय सैन्यात रुजू होण्याचा निश्चय केला. वयाच्या चाळीशीच्या आसपास असूनही वीरपत्नीने निश्चयपूर्तीचा ध्यास घेतला. त्यासाठी विशेष परवानगी घेऊन प्रयत्नपूर्वक वयाची अट शिथिल करून घेतली. स्टेट सिलेक्शन बोर्डाची परीक्षा पहिल्याच प्रयत्नात उत्तीर्ण होऊन स्वाती महाडिक यांनी शारीरिक व वैद्यकीय चाचण्याही यशस्वीपणे पार पाडल्या. त्यातून त्यांची निवड ऑफिसर्स ट्रेनिंग अॅकॅडमी, चेन्नई येथे झाली. तेथे त्यांनी अकरा महिन्यांचे अतिशय खडतर प्रशिक्षण पूर्ण केले आणि ९ सप्टेंबर २०१७ रोजी लेफ्टनंट म्हणून लष्करात दाखल झाल्या. आपल्या खांद्यावर अभिमानाचे दोन स्टार मिळवले. त्या वेळी त्यांची मुलगी कार्तिकी ही सातवीत तर मुलगा स्वराज हा इयत्ता दुसरीत शिकत होता. या वीरपत्नीने देशासाठी पतीने केलेल्या बलिदानानंतर खचून न जाता सैन्यदलात भरती होऊन

केवळ आपल्या अपत्यांसमोरच नव्हे, तर देशातील प्रत्येक स्त्री, प्रत्येक मूल यांच्यासमोर एक अनोखा आदर्श उभा केला आहे. त्याबद्दल त्यांचे आईवडील, सासरची मंडळी व मुलांनाही त्यांचा सार्थ अभिमान वाटतो. “स्वाती लहानपणापासून धाडसी होती”, असे त्यांच्या आई सांगतात. पतीच्या मृत्यूनंतर समाजाने त्यांना शिक्षणक्षेत्रात तसेच राजकीय क्षेत्रात मानाच्या अनेक संधी, अनेक सुखासीन आयुष्य देऊ केले होते; परंतु ती सर्व प्रलोभने झुगारून त्यांनी सैन्यात भरती होऊन, पतीचे ‘पहिले प्रेम’ जिवंत ठेवण्याचा धाडसी निर्णय घेतला. त्याचवेळी पित्याचे छत्र हरवलेल्या आपल्या ‘दोन्ही मुलांना सैन्यातच पाठवणार!’ हा स्वातीताईचा निर्धार हे देशप्रेमाचे, जिद्दीचे मूर्त रूप आहे.

खडतर प्रशिक्षणाच्या काळात आपल्यापेक्षा साधारण निम्मे वय असलेल्या २२-२३ वर्षांच्या तरुण मुलींबरोबर प्रशिक्षण घेताना स्वाती यांचा उत्साह सरत्या काळालाही लाजवणारा होता. हे प्रशिक्षण त्यांना खडतर वाटले नाही. उलट त्यांच्या दुःखावर मात करण्याचे ते एक साधन ठरले. अन्यथा या वेदनेतून बाहेर येणे कठीण होते, असे त्या म्हणतात.

मुक्कामापेक्षा नियोजनबद्ध प्रवासावर अधिक विश्वास ठेवणे स्वाती महाडिक यांना महत्त्वाचे वाटते, कारण त्यांच्या मते, एखादे मुक्कामाचे ठिकाण कधी येणार याचा विचार करतो तेव्हा ते अधिक खडतर वाटते. जेव्हा आपण त्या प्रवासाचा आनंद घेत मार्गक्रमण करतो तेव्हा तो प्रवास खडतर वाटत नाही. स्वाती महाडिक म्हणतात, “आमींचे जीवन ही फक्त नोकरी नाही, तर तो जीवन जगण्याचा एक वैशिष्ट्यपूर्ण मार्ग आहे. “तेथे शारीरिक क्षमतेपेक्षा मानसिक बल, आत्मबल अधिक महत्त्वाचे आहे.” निग्रही, करारी आणि धाडसी अशा या रणरागिणीचा जीवनाकडे पाहण्याचा सकारात्मक दृष्टिकोन महत्त्वाचा आहे.

आपण जे काम करतो, मग ते कोणतेही असो, त्याच्याबद्दल आणखीन जाणून घेणं, अधिक शिकणं हे जीवनाच्या प्रत्येक टप्प्यावर महत्त्वाचे असते, असे त्या म्हणतात. पुरुषप्रधान संस्कृती असलेल्या भारतातील अनेक मुलींना व स्त्रियांना सैन्यदलात भरती होण्याची प्रेरणा देऊन वैभवशाली नव्या भारताचे स्वप्न त्या उभे करतात.

पतिनिधनाचे असीम दुःख बाजूला ठेवून पतीचे अधुरे स्वप्न पूर्ण करण्याच्या हेतूने भारतमातेची सेवा करण्यासाठी सज्ज झालेल्या या वीरांगनेला सादर प्रणाम!

कृती

(अ)

(१) खालील आकृती पूर्ण करा.

(२) ‘कठोर परिश्रमांमुळेच स्वाती महाडिक यांना स्वतःचा निर्धार पूर्ण करता आला’, या विधानाबाबत तुमचे मत स्पष्ट करा.

(३) ‘पती निधनानंतर आपण सैन्यात भरती व्हायचं’, स्वाती महाडिक यांच्या या निर्धारितून समाजाला काय संदेश मिळतो, ते तुमच्या शब्दांत लिहा.

(४) टिपा लिहा.

(अ) देशप्रेमी कर्नल संतोष महाडिक (आ) जिद्दी लेफ्टनंट स्वाती महाडिक

(५) ‘प्राप्त परिस्थितीतून आत्मविश्वासाने आणि परिश्रमाने कार्य करणे म्हणजेच यश’, पाठाच्या आधारे स्पष्ट करा.

(६) ‘मुक्कामापेक्षा नियोजनबद्ध प्रवासावर अधिक विश्वास ठेवावा’, या विधानाविषयीचे तुमचे विचार स्पष्ट करा.

(७) हा पाठ वाचल्यावर तुमच्या मनात येणारे भाव शब्दबद्ध करा.

शिक्षण हे खऱ्या अर्थाने उन्नतीचे साधन आहे. सुशिक्षित आणि सुसंस्कृत जनता ही राष्ट्राची संपत्ती असते. अनेक वेगवेगळ्या कारणांमुळे शिक्षणाच्या प्रवाहापासून दूर जाणाऱ्यांना पुन्हा शिक्षणाच्या प्रवाहात आणणे महत्त्वाचे असते. त्यासाठी प्रयत्न करणे हे प्रत्येकाचेच कर्तव्य आहे.

शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्या, आयुष्याच्या वाटेवरून भरकटलेल्या मुलांना पुन्हा मार्गावर आणून त्यांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणण्याचे समाजहिताचे मोलाचे कार्य करणाऱ्या सबइन्स्पेक्टर रेखा मिश्रा यांचे कार्य सर्वांसाठी प्रेरणादायी आहेत. समाजहितासाठी सतत कार्यरत असणाऱ्या या वीरांगनेचा परिचय तुम्हांला निश्चितच प्रेरक ठरेल.

सबइन्स्पेक्टर रेखा मिश्रा

उत्तर प्रदेशातील अलाहाबाद येथे जन्मलेल्या व सध्या मुंबईच्या छत्रपती शिवाजी महाराज टर्मिनस येथील रेल्वे पोलीस दलात आपल्या विशेष कामगिरीने नावाजलेल्या कुमारी रेखा मिश्रा महाराष्ट्र राज्याचाही अभिमानबिंदू ठरल्या आहेत, कारण त्यांचे सामाजिक कामही स्तुत्य आहे. अलाहाबाद विद्यापीठातून इंग्रजी विषयात एम. ए. करून त्यांनी बी. एड. सुद्धा केले व नंतर रेल्वे पोलीस दलाची परीक्षा उत्तीर्ण होऊन २००८ मध्ये मुंबई मध्य रेल्वे पोलीस दलात उपनिरीक्षक (सबइन्स्पेक्टर) म्हणून त्यांनी आपली सेवा सुरू केली. रेल्वे पोलीस दलातील पहिल्या अडीच वर्षांच्या सेवेतील एक वर्ष त्यांनी महिला सुरक्षा यंत्रणेत काम पाहिले व पुढील अवघ्या दीड वर्षांच्या कालावधीत रेल्वे स्थानकावर भटकताना सापडलेल्या ४३४ अल्पवयीन मुलामुलींना त्यांच्या पालकांपर्यंत सुरक्षितपणे पोहोचवण्याचे कार्य केले. विविध कारणांमुळे स्वतःचे घर सोडून निघून आलेल्या, मुंबईसारख्या मायानगरीत पोहोचलेल्या व भरकटलेल्या या बालकांना योग्य मार्गावर आणण्याचे मोठे कार्य रेखा मिश्रा यांनी केले. त्याबद्दल समस्त रेल्वे प्रशासनाला त्यांचा अभिमान वाटतो.

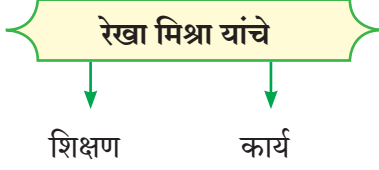
पहिल्याच केसमध्ये घरातून पळून आलेल्या १४ वर्षीय मुलाचे मनपरिवर्तन करून त्यांनी त्याला सुखरूप त्याच्या आईवडिलांच्या ताब्यात दिले. सर्वसाधारणपणे असलेला पोलिसी बडगा दाखवण्याऐवजी ‘मुझसे दोस्ती करोगे?’ म्हणत भरकटलेल्या मुलामुलींना आईच्या प्रेमळ हृदयाने सन्मार्ग दाखवण्याचे कार्य त्यांनी केले व त्या करत आहेत. वेगवेगळ्या कारणांनी पालकांशी भांडण करून, स्वतःचे घर सोडून पळून आलेली मुले, मुंबई शहराचे व अनेकदा बॉलीवूडचे आकर्षण असलेली मुले, शहरातील पत्ता माहीत नसताना कुठेतरी राहत असलेल्या नातेवाईकांना भेटायला आलेली व चुकलेली मुले, गरिबीमुळे त्रस्त होऊन कामाच्या शोधात मुंबई शहरात आलेली मुले, क्वचित प्रसंगी समाजकंटकांनी अवैध कामासाठी फसवून पळवून आणलेल्या मुलामुलींनाही सोडवण्याचे काम रेखा मिश्रा यांनी केले. त्यामुळेच कुटुंबांपासून दुरावलेली अनेक मुले पुन्हा शाळेत जाऊन नाचूबागडू लागली. त्यांना जीवनानंद मिळाला. एकदा दक्षिण भारतातून अपहरण करून आणल्या गेलेल्या तीन तमिळ भाषिक शाळकरी मुलींना सोडवून घरी पोहोचवण्याच्या कामात रेखाजींना सलग ४८ तास ड्युटीवर रहावे लागले. अथक प्रयत्न करून या मुलींना सुरक्षितपणे त्यांच्या पालकांच्या स्वाधीन करेपर्यंत त्या स्वस्थ बसल्या नाहीत.

एक प्रसंग कथन करताना त्या सांगतात, की फेसबुकवरील गप्पातील (चॅट) अनोळखी व्यक्तीच्या मैत्रीच्या शोधार्थ आलेल्या मुलींना समजावून सांगणे व त्यांना सुरक्षित त्यांच्या घरी पोहोचवणे हे तर फारच जिकिरीचे असते. कारण १४- १५ या वयोगटातील भरकटलेल्या मुलामुलींच्या भावभावनांना आवर घालणे सोपे नसते. काही वेळा प्रेमाने तर काही वेळा कायद्याचे भय दाखवून या मुलांना चुकीच्या गोष्टींपासून दूर करावे लागते. हे मोठे आव्हानच असते. रेखाजींच्या प्रसंगावधानाने ही मुले कोणत्याही गैरप्रवृत्तींना बळी न पडता पुन्हा शिक्षणाच्या प्रवाहात सामील झाली, अन्यथा त्यांचे भविष्य काय असते याची कल्पना न केलेलीच बरी. भरकटलेल्या मुलांच्या आयुष्याला वळण देणे, त्यांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणून त्यांचे भविष्य घडवणे, अशा कार्याची समाजाला नेहमीच गरज असते. राष्ट्रघडणीत त्यांचा वाटाही मोलाचा असतो, म्हणूनच सबइन्स्पेक्टर रेखा मिश्रा यांनी स्वीकारलेल्या या अनोख्या कार्याला मानाचा मुजरा!

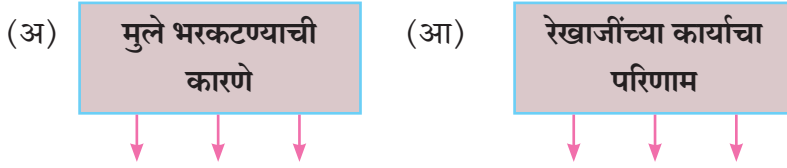
(आ)

(१) खालील कृती करा.

मुद्द्यांवरून एक परिच्छेद तयार करा.

(२) पाठाच्या आधारे टिपा लिहा.

- (३) 'प्रेम आणि आपुलकी' या गोष्टींमुळे भरकटलेली मुले पुन्हा स्वगृही जाण्यास तयार होतात, हे पाठाच्या आधारे स्पष्ट करा.
- (४) 'भरकटलेल्या मुलांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी रेखाजींनी केलेले प्रयत्न प्रशंसनीय आहेत', हे पाठाच्या आधारे स्पष्ट करा.
- (५) सबइन्स्पेक्टर रेखा मिश्रा यांच्या कार्याची माहिती वाचून तुमच्या मनात येणारे विचार स्पष्ट करा.

— भाषाभ्यास —

कर्मधारय समास

- खालील वाक्ये वाचून त्यातील सामासिक शब्द ओळखा व त्यांचा विग्रह करा.

उदा., तलावातील नीलकमल किती शोभून दिसते आहे!

नीलकमल - नील असे कमल.

(अ) महाराष्ट्र राज्य समृद्ध आहे.

(आ) या पुस्तकाचे भाषांतर चांगले झाले आहे.

(इ) आकाशात पांढराशुभ्र ढग तरंगत आहे.

- कर्मधारय समासाची वैशिष्ट्ये.

(अ) दोन्ही पदे एकाच विभक्तीत असतात.

(आ) कधी पूर्वपद विशेषण असते. उदा., नीलकमल

(इ) कधी उत्तरपद (दुसरे पद) विशेषण असते. उदा., घननीळ

(ई) कधी दोन्ही पदे विशेषणे असतात. उदा., श्यामसुंदर

(उ) कधी पहिले पद उपमान तर कधी दुसरे पद उपमान असते. उदा., कमलनयन, नरसिंह

(ऊ) कधी दोन्ही पदे एकरूप असतात. उदा., विद्याधन

ज्या समासातील दोन्ही पदे एकाच विभक्तीत म्हणजे प्रथमा विभक्तीत असतात, त्याला 'कर्मधारय समास' असे म्हणतात.

● खालील सामासिक शब्दांचा विग्रह करा.

(अ) रक्तचंदन-

(आ) घनश्याम-

(इ) काव्यामृत-

(ई) पुरुषोत्तम-

द्विगु समास

● खालील वाक्ये वाचून त्यातील सामासिक शब्द ओळखा.

उदा., नेत्रांच्या पंचारतींनी सैनिकांना ओवाळावे.

पंचारती - पाच आरत्यांचा समूह.

(अ) असा माणूस त्रिभुवन शोधले तरी सापडायचा नाही.

(आ) नवरात्रात ठिकठिकाणी गरबा नृत्य चालते.

(इ) शाळेत आता हिंदी सप्ताह चालू आहे.

● द्विगु समासाची वैशिष्ट्ये

(अ) द्विगु समासात पूर्वपद संख्यावाचक असते.

(आ) हा समास नेहमी एकवचनात असतो.

(इ) सामासिक शब्दावरून एका समुच्चयाचा बोध होतो.

ज्या समासातील पहिले पद संख्याविशेषण असते व त्या सामासिक शब्दावरून एका समुच्चयाचा अर्थ दर्शवला जातो तेव्हा, त्यास द्विगु समास असे म्हणतात.

● खालील सामासिक शब्दांचा विग्रह करा.

(अ) अष्टाध्यायी-

(आ) पंचपाळे-

(इ) द्विदल-

(ई) बारभाई-

(उ) त्रैलोक्य-

अपठित गद्य आकलन

● उतारा वाचून दिलेल्या कृती करा.

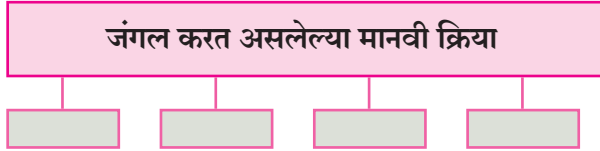
(अ) तक्ता पूर्ण करा.

जंगलाचा स्वभाव	माणसाचा स्वभाव
(१)	(१)
(२)	(२)

जंगलाने सर्वांचे स्वागत केले-दिलखुलास, मनमोकळे. जंगलाचा स्वभावच असा मोकळाढाकळा असतो. अढी धरावी, तेढ बाळगावी यासाठी सुद्धा एखादा कोपरा लागतो. जंगलाला असा कोपरा नसतो. माणसं आणि त्यांची घरं यांना कोपरे असतात म्हणून ती जंगलाइतकी मुक्त, मोकळी नसतात. जंगल मनमोकळे असते. सहजसुंदर असते. ऊनपावसाशी ते लपंडाव खेळते. थंडीवाऱ्याशी गप्पा मारते. फुलताना, खेळताना, डुलताना, हसताना ते मनापासून सगळे काही करते. एप्रिलचा हा महिना, उन्हाळ्याचे दिवस, भामरागडच्या जंगलाची वेश बदलण्याची वेळ, तर त्या जंगलाने अंगाखांद्यावरची पर्णभूषणे ढाळलेली दिसली. त्यातही संकोच नाही, की संशय नाही. त्यामुळे जमीन दिसू नये इतका हातभर खाली वाळलेल्या पानांचा सुदूर सडा. राखाडी, पिंगट रंगाचा. वारा हलकेच त्यात शिरायचा तेव्हा सळसळ आवाज व्हायचा. नागमोडी पाऊलवाटेने जेव्हा पावले त्यावर पडायची तेव्हा त्यातून चर्चर्च आवाज उठायचा. जणू जंगल बोलते आहे असे वाटते. जंगल कुजबुजते आहे असे भासते. वेळूच्या घनदाट बनात वारा घुमतो तेव्हा तो गाणे होऊनच घुमत घुमत बाहेर पडतो. पानं, फांद्या, फुलं सर्वांनीच जंगल हसते, गाते आणि डुलते. पावसाच्या सरी झेलते. सचैल न्हाते. भिजत चिंब होऊन जाते.

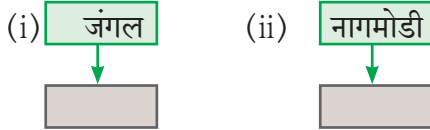
-राजा मंगळवेढेकर.

(आ) चौकटी पूर्ण करा.

(इ) खालील कृती करा.

(१) खालील शब्दांची जात ओळखा.

(२) सूचनेप्रमाणे सोडवा.

(i) जंगल मनमोकळे असते. (काळ ओळखा.)

(ii) सहसंबंध लिहा.

कोपरे : पाने : पान

● स्वमत.

जंगलाचा मनमोकळा स्वभाव सोदाहरण स्पष्ट करा.